

EVROPSKÉ HODNOTY A JEJICH UCHOPENÍ na příkladech všednodenní zkušenosti

veřejné přednášky Pražského lingvistického kroužku
u příležitosti českého předsednictví v Radě Evropské unie

Městská knihovna v Praze
Mariánské náměstí 1, Praha 1
malý sál, pátek 16h00 – 17h30

listopad 2022 – leden 2023

s podporou hlavního města Prahy
pod záštitou
výboru pro vzdělávání, vědu, kulturu, lidská práva a petice
Senátu Parlamentu České republiky

Všechny palčivé otázky člověka jsou vposledku otázkami hodnot: hodnot společenských, kulturních, mravních, zkrátka lidských; každé politické rozhodnutí je otázkou hodnot: hodnot společenských, kulturních, mravních, zkrátka lidských; jsme běžně účastni toho, že někdo se na specifické hodnoty evropské i na universální hodnoty lidské odvolává, a druhý ony hodnoty vzápětí zpochybňuje: že prý nic nezaručuje, že vůbec existují; že prý není důvod dávat právě jim přednost před jinými.

Otázky hodnot nejsou výlučnou výsadou filosofů, jsou každodenním úkolem pro každého z nás a jeden každý jsme za své každodenní rozhodování zodpovědni. Existuje mimořádně složitý systém hodnot, ve kterém se jako jedinci pohybujeme každý den zcela přirozeně a zdánlivě snadno: jazyk. Pražský lingvistický kroužek již sto let zkoumá jazyk v nejrůznějších jeho uplatněních. Rozumět jazykovému útvaru – od kusého sdělení po složitou báseň – znamená vyhodnotit jej při jeho konkrétním situačním uplatnění, tedy jako konkrétní kulturně-historickou událost závazně podléhající společenským normám.

Získáme-li zkušenost s objektivizující reflexí toho, jak konkrétní lidské společenství vykládá útvary jazykové, uplatníme ji i při reflexi toho, jak se vykládají, tedy vyhodnocují jiné složité jevy života společenského, kulturního, politického. A právě o tuto zkušenost se Pražský lingvistický kroužek chce ve svých veřejných přednáškách podělit. Je jen správné, když Evropan při svém rozhodování vychází z hodnotového rámce evropského a hledí k hodnotám universálně lidským; je možné naučit se s podobnými rámci a hodnotami zacházet uvědoměle, kultivovaně, kvalitně; je správné takové zacházení vyžadovat.

Srdečně zveme na veřejné přednášky Pražského lingvistického kroužku v Městské knihovně v Praze. Konají se v malém sále vždy v pátek v čase 16h00 – 17h30. Jsou zdarma přístupné každému, kdo se zajímá; u posluchačů se předpokládá odhodlání přemýšlet.

04.11.2022

Jazyk, myšlení, racionalita

Tomáš HOSKOVEC

Racionalita je zcela jistě zásadní evropskou hodnotou. Není důvod ji zpochybňovat, je nezbytné naučit se s ní správně zacházet. K tomu je důležité pochopit, že lidské myšlení se celé děje v jazyce, tedy při komunikaci člověka s člověkem, a že myšlenky nejsou nic jiného než texty, ať již mluvené či psané, jež je vždy nutné vykládat. Vzájemná shoda při jejich výkladu je možná právě proto, že výklad podléhá nadosobním, společensky závazným normám. Ty pak představují zcela jedinečnou kulturní hodnotu, kterou si musíme osvojit, na kterou musíme dbát, chránit ji a rozvíjet. Přednášející předvede na konkrétních výstupech současných českých sdělovacích prostředků, a to těch seriózních a ambiciózních, co všechno se dá jazykem na myšlení vylepšit, stejně jako pokazit – a jak je to důležité v současné době, která čím dál otevřeněji racionalitu odmítá.

25.11.2022

Jazyk, řeč, emocionalita

Jan VOLÍN

Proti racionalitě se nejčastěji vyzdvihuje emocionalita, a to v poloze: racionalita je suchá, nudná, nezáživná, abstraktní, kdežto v emocionalitě se projevuje skutečný, autentický život. Přitom racionalita i emocionalita jsou prostě jen dva póly jediného kontinua, ve kterém se zcela přirozeně a zároveň naprosto nevyhnutelně odehrává veškerá jazyková komunikace. Emoční rozměr jazykového sdělení vnímáme vždy, i když si to neuvědomujeme; a vždy jsme zodpovědní za to, jak se – po vyslechnutí nejrůznějších promluv – nakonec sami rozhodneme. Přednášející předvede na zvukovém materiálu zcela banálních promluv, jak rozmanitě se emoční pól jazyka projevuje: i emoce se totiž dají vykládat racionálně; a kvůli tomu, aby se člověk choval rozumně, rozhodně nemusí pouštět cit ani soucit: vždy potřebujeme zároveň rozum, cit i vkus.

02.12.2022

Čtení, čtenářská obec a technologie šíření textů. Historické příklady, jak knihtisk na počátku novověku přispěl k úpadku, či přímo zániku evropských jazyků

Ilja LEMEŠKIN

Pro evropskou kulturu je příznačné, v jakém rozsahu a s jakou všestranností se v ní již po staletí uplatňují psané texty. Slýcháme dnes, že nové technologie odnaučují mládež číst; namítá se proti tomu, že podobné obavy jsou liché, že jde o pouhý projev staromilství. Chceme-li porozumět životu jazyků, nestačí konstatovat, že se objevilo písmo a vytvořilo písemnictví: je nutné vědět, jaká se kdy ke kterému písemnictví ustanovila čtenářská obec. Evropská čtenářská obec, jak si ji tradičně představujeme, se ustanovila až v XVI. století, právě v důsledku masového rozšíření knihtisku: v souvislosti s tím se tehdy zásadně proměnil jazyk jako komunikační prostředí, zásadně proměnila kniha jako artefakt, zásadně proměnilo jazykové společenství jakožto příjemce textů. Dnes se v důsledku nových komunikačních technologií skutečně konstituují nová společenství vyžadující nové texty a stávající čtenářské obce mohou skutečně zaniknout spolu s tradicí rozumění textům, které pro ně vznikly: lidská kultura nejsou materiální artefakty, nýbrž struktury hodnot, které umožňují takovým artefaktům rozumět. Přednášející ukáže na osudech slovanských a baltských jazyků, jak v průběhu XVI. století v důsledku šíření knihtisku jedny stoupaly, jiné upadaly, některé přímo zanikly...

09.12.2022

Evropská vícejazyčnost. Historický příklad české šlechty raného novověku

Zdeněk HOJDA

Evropa je a vždy byla mnohojazyčná, vždy potřebovala a stále potřebuje vícejazyčné Evropany. Narativy o jediném universálním jazyce, s jakým si Evropa v minulosti údajně vystačila, jsou výtvorem soudobého marketingu. Je nanejvýš poučné zkoumat, jak v různých dobách v různých zemích a různých společenstvích běžně pospolu žilo několik jazyků při vzájemném funkčním vymezení. Stejně tak je zajímavé studovat, jak se v minulosti Evropané jiným jazykům učili. Přednášející toto konkrétně doloží na příkladu české šlechty XVI. až XVIII. století.

16.12.2022

Belarus – Ukrajina – Rusko: evropský trojúhelník, ve kterém je možné, hlavně však nutné se vyznat

Tomáš HOSKOVEC

Akútní válka, kterou Rusko rozpoutalo proti Ukrajině, přičemž si z Běloruska udělalo spolupačatele, je totální válkou proti hodnotám evropským i lidským: Rusko požaduje, abychom je vnímali a hodnotili jako někoho, kdo v důsledku své jedinečné velikosti a svého jedinečného poslání stojí nad lidskými právy stejně jako nad právem mezinárodním; jako národ, který rozhoduje o jiných, zda vůbec jsou národem; jako stát, který rozhoduje o jiných, zda ještě budou státem. Přednášející předvede, že tak jako je nezbytné držet se při hodnocení současného stavu soudů mravních a právních, je nezbytné a zároveň možné podávat historický vývoj jazyků, národů i států způsobem neideologickým a vědecky objektivizovatelným.

20.01.2023

Návrat do Evropy. Proměny evropského sebevnímání po roce 1989

Luboš ŠVEC

Skladba evropských států se měnila vždy, někdy i velmi rychle. Oproti tomu je značně pozdním a opravdu vzácným jevem stav, kdy některé evropské státy prožívají, že právě ony určují, jak bude státně uspořádána celá Evropa (Vídeňský kongres, Postupimské dohody); dnes takovou iluzi žije pouze Rusko. Uspořádání Evropy, jež vzešlo z výsledků druhé světové války, zásadně proměnilo vnímání Evropy ve světě i v myslích Evropanů samých: Evropa se zúžila na tu skutečnou, nazvanou «západní», a ve zvláštním prázdnu se ocitla ta zbývající, přejmenovaná na «východní»; mnoho inkoustu pak bylo prolito, aby se zpětně zdůvodnilo, že tomu tak bylo vždy a že je to tak správně. Přespořádání Evropy po roce 1989 s sebou neslo úkol proměnit vnímání Evropy u všech Evropanů; tento proces trvá dosud: teprve v průběhu roku 2022 relevantní část politických sil v Evropě pochopila, že Ukrajina není «jen tak trochu jiné Rusko». Přednášející srovná úsilí, které během posledních třiceti let jedny evropské státy musely vyvinout, aby je jiné vůbec uznaly za evropské.